

MAGDALENA GRAF*

ROMANA ŁAPA**

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Konferencja *Języki prawa – Prawa języka.* Poznań, 20–21 października 2022 roku

doi: <https://doi.org/10.31286/JP.00564>

W dniach 20 i 21 października 2022 roku odbyła się w Poznaniu druga ogólnopolska konferencja naukowa z cyklu „Człowiek – Język – Prawo”, zatytułowana *Języki prawa – Prawa języka*. Zorganizował ją Zakład Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego i Onomastyki Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Tym razem dwudniowe spotkanie, w przeciwieństwie do zdalnego trybu posiedzeń sprzed dwóch lat, miało charakter stacjonarny; miejscem obrad był Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej UAM.

Kluczowe założenie przyświecające poznańskiej konferencji to interdyscyplinarna refleksja i wymiana myśli nad językowymi oraz komunikacyjnymi aspektami sfery administracyjno-prawnej. Integracja różnych środowisk – nie tylko naukowych – dała sposobność zaprezentowania ich osiągnięć we wskazanym powyżej zakresie, umożliwiła sformułowanie nowych postulatów badawczych, uświadomiła też korzyści wpływające z ożywionej merytorycznej dyskusji. Zarysowana perspektywa pozwala postrzegać *Języki prawa – Prawa języka* jako wydarzenie wpisujące się w ciąg przedsięwzięć naukowych, których potrzebę postulowali przed dwudziestoma laty polscy językoznawcy, m.in. Ewa Malinowska¹ i Stanisław Gajda².

Konferencja zgromadziła teoretyków i praktyków zainteresowanych specyfiką języka i komunikacji w przestrzeni administracyjno-prawnej. Wzięli w niej udział językoznawcy

* m.graf@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0002-0540-355X

** romalapa@amu.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6862-5048

1 E. Malinowska w wydanej pod swoją redakcją monografii *Język – prawo – społeczeństwo* (Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004), zawierającej teksty lingwistów i prawników opisujących zagadnienia języka prawnego i urzędowego, podkreśla w *Przedmowie*: „Dobrze się stało, że w dniach 20–21 października 2003 r. odbyła się w Kamieniu Śląskim pod Opolem sesja naukowa zorganizowana przez Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego oraz Komisję Języka Prawnego Rady Języka Polskiego przy prezydium PAN. Było to pierwsze, ale jakże owocne spotkanie” (s. 8); w innym miejscu mówi: „Mamy nadzieję na częstsze kontakty naukowe, które pomogą usunąć lub chociaż osłabić bariery komunikacyjne w sferze administracyjno-prawnej działalności człowieka” (s. 8).

2 W artykule S. Gajdy (*Język administracyjno-prawny w perspektywie językoznawczej i prawoznawczej*, [w:] E. Malinowska (red.), *Język – człowiek – społeczeństwo*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004, s. 19–31) czytamy: „Nie ulega wątpliwości, że dalszy postęp w badaniach nad komunikacją w sferze administracyjno-prawnej, a zwłaszcza w podsferze prawnej, zależy od interdyscyplinarnej współpracy głównie językoznawców i prawoznawców. Ich dialog wymaga w pierwszej fazie przede wszystkim wzajemnego poznania swoich pozycji teoretyczno-metodologicznych i uzyskanych już wyników badawczych. Sądzę, że z takiej konfrontacji mogą wynikać konstruktywne rewizje i wspólne projekty badawcze. Dialog nie musi oznaczać konieczności podporządkowania się strukturalizacji problematyki badawczej jednej ze stron. Sądzę jednak, że – mimo różnic między obiema dyscyplinami – istnieje wiele miejsc wspólnych” (s. 20).

i prawnodawcy, zaproszenie przyjęli również pracownicy kancelarii prawnych. Ponieważ przewodnie ogniwo ubiegłorocznego spotkania stanowił drugi element cyklicznej triady, czyli język, możliwe było z jednej strony wyeksponowanie istoty języka, który służy stanowieniu prawa i jego komentowaniu, z drugiej zaś – poszerzenie problematyki badawczej o pytania dotyczące sytuacji prawnej ginących języków, powstających nowych wspólnot społecznych czy statusu prawnego grup mniejszościowych. Dzięki temu do grona uczestników konferencji mogli dołączyć specjaliści z zakresu dialektologii i socjologowie. W konferencji *Języki prawa – Prawa języka* wzięli udział prelegenci z poznańskiego ośrodka naukowego oraz z Warszawy, Wrocławia, Katowic, Krakowa, Białegostoku, Torunia i Szczytna.

Podczas konferencji wygłoszono 28 referatów. Wystąpienia traktujące o prawnej i administracyjnej sferze komunikacji językowej – podobnie jak przed dwoma laty – dowiodły wartości stosowanego w jej opisie szerokiego metodologicznego zaplecza, unaocniły również wielość i różnorodność znamienych dla tej sfery zagadnień: zarówno *stricte* językowych, jak i komunikacyjnych oraz kulturowych.

W pierwszą grupę tematyczną układają się referaty dostarczające uwag o charakterze ogólnoteoretycznym i metodologicznym, obrazujące także nowe obszary językoznawczych poszukiwań i eksploracji. Marta Andruszkiewicz wyszła z propozycją opisu niezwykle znaczącego w debacie konferencyjnej problemu koincydencji języka i prawa. Sięgając do ustaleń z zakresu kultury języka polskiego, przyjrzała się jej realizacjom w tekstach prawnych i prawniczych. Natalia Kohtamäki scharakteryzowała język prawniczy jako instrument porozumienia międzykulturowego. Przybliżyła m.in. narracyjny wymiar języka prawniczego i różnorodność percepcji, jakie towarzyszą postrzeganiu zjawisk normatywnych w zależności od kontekstu kulturowego. Andrzej Moroz w wystąpieniu *Problemy modelowania składniowego tekstów prawnych* przedstawił różne schematy syntaktyczne wykorzystywane do modelowania komunikacji prawnej; poddał też pod dyskusję ich skuteczność. Referat Romany Łapy o nierozpoznanych od strony składniowej współczesnych statutach synodalnych pozwolił autorce nie tylko na zobrazowanie sposobów uzasadniania intencji prawodawcy, lecz także na wskazanie innych kwestii badawczych wymagających w podanych dokumentach gruntownej analizy filologicznej.

Inny typ wystąpień to omówienia wybranych, a zarazem szczegółowszych problemów z zakresu komunikacji administracyjno-prawnej, mających charakter składniowy, leksykalny, semantyczny i frazeologiczny. Mateusz Zeifert w referacie *Normatywność „pozornie opisowych” zdań tekstów prawnych – próba analizy* szukał zadowalającej, zwłaszcza językoznawców, odpowiedzi na pytanie, dlaczego pozbawione operatorów modalnych zdania tekstów prawnych są normatywne (dyrektywne). Prelegent sięgnął do rozwiązań zaproponowanych przez pragmatyków, ale nie tylko. Docenił także koncepcje filozoficzne, np. *wirtualność* Ronalda Langackera. Ewa Godlewska przedstawiła językowy obraz wartości w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Skoncentrowała uwagę na doborze tych wartości, ich hierarchii i językowych wykładnikach. Kolejna referentka – Justyna Mika, analizując słownictwo tekstów prawnych, które dotyczą ochrony zwierząt, zainicjowała dyskusję nad tym, czy normatywne mówienie o zwierzętach jest adekwatne i wpływa na wzrost poziomu ich ochrony. Wystąpienie Gabrieli Dziamskiej-Lenart o śladach dawnych zwyczajów prawnych i sądowych w polskiej frazeologii i paremiologii

uświadomiło zarówno bogactwo źródłowego zasobu frazeologicznego, jak i różnorodność pól tematycznych, w jakie można uporządkować wyekscerpowany z tego zasobu materiał językowy. Inny charakter miał referat Marzeny Przetak traktujący o występujących w tekstach prawnych przykładach niestaranności językowej i jej następstwach.

Wśród prezentowanych omówień znalazł się też wpisujący się w nurt przekładoznawczy referat Magdaleny Baer o kolokacjach w chorwackich tekstach aktów prawnych Unii Europejskiej w przekładzie na język polski. Głównym celem przyświecającym autorce było zbadanie ekwiwalencji międzyjęzykowej dla kolokacji odznaczających się wysoką frekwencją w utworzonym równoległym korpusie chorwacko-polskim. Wystąpienie Łukasza Zarzyckiego dotyczyło gramatycznych, leksykalnych i semantycznych właściwości tekstów prawnych i prawniczych języka angielskiego. Prelegent dowiódł m.in., że *plain English* nie w pełni umożliwia zrozumienie języka prawniczego. Zilustrował też, w jakim stopniu wyrażenia modalne *shall* i *may* mogą utrudniać komunikowanie się osobom, które nie mają do czynienia z tekstami prawnymi.

Zagadnienie *plain language*, tym razem obserwowane w aspekcie języka polskiego, poruszyli autorzy dalszych konferencyjnych wystąpień. Byli to zarówno teoretycy, jak i praktycy, co w znakomity sposób odzwierciedlało przyświecającą konferencji ideę interdyscyplinarności. Justyna Zandberg-Malec (*Prawnicy, którzy chcą pisać po ludzku*) udowodniała, że koncepcja prostej polszczyzny jest propagowana także w środowisku prawników, czego dowodzi omówiona w referacie publikacja poświęcona wybranym typom dokumentów i komunikacji prawniczej. Referentka wykazała, że wiele zawartych tam wskazówek jest zbieżnych z zasadami *plain language*. Karolina Ruta-Korytowska oraz Łukasz Połomski w swoim wystąpieniu starali się m.in. odpowiedzieć na pytanie, jak – uwzględniając perspektywę prawnika i klienta – znaleźć wspólny kod komunikacji. Przedstawili też, w jaki sposób wizualizacja treści i interakcja z odbiorcą tekstu wpływają na zrozumiałość języka i ułatwienie komunikacji (referat pt. *Wizualizacja treści jako sposób upraszczania języka prawa. Legal design w praktyce*). Ewa Szmajdzińska uwzględniła perspektywę porównawczą i na przykładzie dokumentu *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych* omówiła najistotniejsze uregulowania dotyczące prostego języka w Niemczech i w Polsce. Wybranemu typowi dokumentów – umowom kredytowym – uwagę poświęciła Milena Hadryan, która w swoim wystąpieniu wskazała na przemiany, jakim w ostatnim dziesięcioleciu podlegały teksty umów kredytowych i hipotecznych, oraz na to, w jakim stopniu na przemiany te wpłynęła realizacja założeń prostego języka.

Na poruszaną podczas konferencji problematykę złożyły się także zagadnienia z zakresu językoznawstwa sądowego i lingwistyki korpusowej. Małgorzata Gębka-Wolak, opisując hasła głoszone podczas manifestacji ulicznych, poddała analizie zasady etycznej komunikacji. W referacie nakreśliła ogólne ramy ich interpretacji w związku z opinią przygotowywaną przez biegłych językoznawców na potrzeby postępowań przygotowawczych i sądowych. Michał Szczyszek omówił wybrane narzędzia cyfrowe przydatne biegłemu językoznawcy w analizie tekstu. Jego zdaniem charakterystyka takich narzędzi nie tylko pokazuje, w jakiej mierze mogą one pomóc biegłemu językoznawcy, ale pozwala też ocenić stopień zależności między lingwistyką i biometrią. Monika Zaśko-Zielińska w referacie *Jeszcze o korpusach. Odniesienia do*

korpusów w treści orzeczeń polskich sądów zwróciła uwagę na konieczność pogłębienia wiedzy na temat szerszego wykorzystania korpusów w pracy prawników, gdyż – jak dotąd – w analizie orzeczeń sądowych uwzględnia się je głównie od strony jakościowej.

Listę konferencyjnych wystąpień o języku i komunikacji w przestrzeni administracyjno-prawnej wzbogaciły omówienia materiału historycznego, również obcojęzycznego. Maria Trawińska, sięgając do najstarszych wielkopolskich ksiąg sądowych (XIV–XV wiek), przyjrzała się łacińskiej terminologii prawniczej. Zobrazowała trudności, z jakimi przyszło się zmierzyć średniowiecznym skrybom wypracowującym zręby polskiego słownictwa prawniczego. Mariola Walczak-Mikołajczakowa w referacie o średniowiecznych słowiańskich tekstach prawnych w postaci gramot bułgarskich carów podkreśliła ich rangę jako wzorców dokumentów dyplomatycznych i źródeł wiedzy na temat słowiańskiej terminologii prawnej. Do epoki średniowiecza nawiązała trzecia prelegentka – Martyna Bąk-Ziółkowska (*Wina i kara. Rozważania w świetle Statutu Policy*). Przybliżyła historię Policy będącej w owym czasie jednym z najważniejszych chorwackich ośrodków literacko-prawnych. Czerpiąc ze średniowiecznego statutu miasta, przedstawiła wybrane aspekty systemu prawnego i społeczno-kulturowego na dawnych ziemiach Policy.

Osobną grupę stanowiły referaty poświęcone zagadnieniom wpisującym się w drugą część tematu konferencji – prawom języka. W obszarze tym sytuują się teksty, których autorzy podjęli kwestie związane z sytuacją prawną ginących języków i kształtujących się nowych wspólnot społecznych oraz ze statusem prawnym grup mniejszościowych. Tadeusz Lewaszkiewicz omówił prawno-polityczne uwarunkowania słowiańskich mikrojęzyków literackich (języków łużyckich, rusińskiego i kaszubskiego). Podkreślił też, że obecnie istnieje ponad 30 słowiańskich mikrojęzyków literackich, jednak tylko niektóre z nich korzystają z praw, jakie gwarantuje im *Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych* ratyfikowana przez Polskę w 2009 roku. Językom mniejszościowym poświęciła uwagę Ewa Michna, która w wystąpieniu zatytułowanym *Między oficjalizacją a walką o przetrwanie. Casus języka łemkowskiego* stwierdziła, że oficjalne uznanie danego języka za język zagrożony wiąże się z zobowiązaniem podjęcia przez instytucje państwowe kroków zmierzających do jego prawnej ochrony. Na przykładzie języka łemkowskiego referentka pokazała, jakiego typu działania są w tym zakresie podejmowane i czy inicjatywy te są w stanie zapobiec jego wymarci. Ponadto opisała, jak oficjalizacja wpłynęła na funkcjonowanie języka łemkowskiego wśród jego użytkowników, zwłaszcza młodego pokolenia. Dwa kolejne referaty poświęcone były językowi śląskiemu. Henryk Jaroszewicz (*Próby zmiany oficjalnego statusu etnolektu śląskiego w latach 2007–2020*) omówił sytuację prawną języka (etnolektu) śląskiego i kroki prawne podejmowane w celu uznania go za język regionalny/język mniejszości etnicznej. Prelegent przytoczył argumenty zarówno wnioskodawców projektu nowelizacji Ustawy o mniejszościach, jak i przedstawicieli organów państwowych; zauważył też, że w tym czasie (czyli od 2007 roku) w języku Ślązaków nastąpiły znaczące zmiany, m.in. poszerzenie poliwalencji i kodyfikacja normy. Z tymi zagadnieniami korespondował referat Pawła Grafa i Wojciecha Hofmańskiego pt. *O badaniach nad śląszczyzną. Przyczynek do dyskusji na temat statusu prawnego mowy mieszkańców Górnego Śląska*. Referenci wyjaśnili, że ich zamiarem nie jest jednoznaczna odpowiedź na pytanie

o status śląszczyzny, ale wskazanie kierunku niezbędnych działań. Ich zdaniem metodologicznie ukierunkowane myślenie o specyfice komunikacji osób podających (np. w spisach powszechnych) śląszczyznę jako język codziennego porozumiewania się powinno uwzględniać nie tylko perspektywę socjolingwistyczną czy historyczno-kulturową, ale również zmiany zachodzące w ramach szeroko rozumianej lingwistyki.

Szersze ujęcie podjętej podczas obrad problematyki językowo-prawnej zaproponowali autorzy dwóch kolejnych wystąpień. Anna Gębalska-Berekets (*Prawo naturalne i prawda sumienia w egzystencjalnym paradygmacie filozofii i twórczości Fiodora Dostojewskiego*) przedstawiła literaturoznawcze spojrzenie na tytułowe zagadnienia, odnajdując je w tekstach artystycznych XIX wieku, natomiast Błażej Osowski uwypuklił rangę perspektywy dialektologicznej i zwrócił uwagę na obecność gwary (szczególnie wielkopolskiej) w podstawach programowych. Zaprezentował ponadto inicjatywy zmierzające do upowszechnienia gwary wśród najmłodszych użytkowników języka polskiego (*Miejsce tematyki gwarowej w szkole. Między teorią podstawy prawnej a propozycją zajęć praktycznych*).

Ponownie możemy z pełnym przekonaniem podkreślić potrzebę interdyscyplinarnych spotkań naukowych. Cykliczna konferencja „Człowiek – Język – Prawo”, podczas której przedmiotem rozważań uczyniliśmy *Języki prawa – Prawa języka*, spotkała się z dużym zainteresowaniem przedstawicieli różnych dziedzin nauki, teoretyków, a także praktyków, których wiedza i doświadczenie pozwoliły ukazać tytułowe problemy z rozmaitych, niezmiernie ciekawych, perspektyw. Wszystkie referaty spotkały się z pozytywnym przyjęciem, wielu z nich towarzyszyła ożywiona dyskusja, często przekraczająca czasowe ramy obrad. Omówione w sprawozdaniu wystąpienia zostaną opublikowane w monografii pokonferencyjnej, planowana jest również kolejna edycja konferencji (w 2024 roku).